

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

1378

22

u-76

4. 7024

1362

2010

10 - 25

Uy.

223

ԱՍՏՈՒԵԾԱՆՈՒՆԻՆՅԱՆ

ԿԱՆՈՆԱԿԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

ՈՐՈՇԱԿԱՆ ԳՐԱՅ

Printed in Turkey

ԵՐԵՎԱՆԻ ՏԻՊ

Printed in Turkey

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Ա. Պ. ՉԸՐՉԻԼԻ

22
Q-76

1862

30659-42

(516
39)

42960-58

2001

Ա-76
պ.

ԼՍՏՈՒՆԾՆԱԿՆԻ ՆՁԻՆ

ՊԵՆՈՒՆԵԱՆՆ ԳԻՐԲԵՐԸ ՈՐՈՇՆԵԼՈՒ ՊԼԵՅ

Հին Արարիւնքանին Գիրքերը երբ և ինչ կերպով
Թիպելը ժողովուրդին :

ԼՍՏՈՒՆԾՆԱԿՆԻ ՆՁԻՆ զանազան մասերը զատ
Գիրքեր են, զանազան դարերու մէջ տարբեր մար-
դիկներէ գրուած՝ հազար հինգ հարիւր տարիէն
աւելի ատենի մէջ: Ըստ Գիրքերուն ամէնը առաջ
զատ հատորներ էին, այսինքն ամէն մէկ մար-
դուն գրածը առաջուց զատ էր՝ մէկտեղ կազ-
մուած չէր, ու թէ որ մինչև հիմա անոնք անանկ
մնային ու մէկ Գիրքի մէջ չժողովուէին ու մեր ձեռքն
ալ անանկ զատ գային, անոնց ունեցած զօրութիւ-
նը հիմակուանէն պակաս պիտի չըլլար, և մնք
ալ անոնք ճիշդ հիմակուան պէս պիտի յարգէ-
ինք. միայն թէ առաւել յարմար է որ գործած-
ուելու համար մէկտեղ կազմուած ըլլան: Ուստի
թէ որ հիմա ալ մէկը ուզէ աս Գիրքերը առջի
պէս զտտ կազմել, անիկայ Լստուծոյ խօսքին վը-
րայ անարգութիւն մը ձգած չըլլար: Հիմա մե-
զի պէտք է ոչ միայն ցուցունել թէ Լստուածա-
շունչը Լստուծոյ յայտնութիւնովը գրուած է,
հապանաւ անոր ամէն մէկ Գիրքերուն համար

զատ զատ փաստեր բերելով հաստատել թէ անոնց ամէնն ալ Աստուծմէ յայտնուած Գիրքեր են, և ուրեմն Կանոնական :

Երբոր Սովսէսի Հինգ Գիրքերը լմնցան, անոնք զգուշութիւնով Ուխտի տապանակին մէջ պահուեցան . “Ու երբոր Սովսէս աս օրէնքիս բոլոր խօսքերը մէկ գրքի մը մէջ գրեց լմնցուց , Տէրօջը ուխտին տապանակը վերցընող Ղևտացիներուն պատուիրեց Սովսէս՝ ու ըսաւ . Աս օրէնքիս գիրքը առէ՛ք , ու զանիկայ ձեր Տէր Աստուծոյն ուխտի տապանակին քովը դրէ՛ք , որ հոն քեզի դէմ վկայութիւն ըլլայ” : Ի ( )րէն . 1. Ե . 24 , 25 , 26 : Բայց անտարակոյս հասարակ ժողովոցոց գործածելուն համար ան օրինակէն զատ ուրիշներ ալ գրուեցան . Ինչու որ քահանաներէն ուրիշ մարդ չէր կրնար Տապանակին մօտենալ . ուստի ժողովուրդը թէ որ անոր մէջի եղածէն զատ օրինակներ չունենային , Աստուծոյ օրէնքներուն վրայով տգէտ պիտի մնային : Բայց շատ յայտնի է որ կային ուրիշ գրուածներ ալ , որովհետեւ օրէնքին մէկն ալ աս էր թէ երբոր նոր թագաւոր մընստի , անոր պարտքն ըլլայ բուն իր ձեռքովը ան ( )րէնքին Գիրքէն իրեն համար մէկ հատ մը օրինակել : Ի ( )ր . Ժ . 1 : 18—20 : Յովսեպոս կը պատմէ թէ Սովսէսին հրամանովը Խարայէլի ամէն մէկ ցեղին համար ( )րինաց Գիրքերէն մէյ մէկ հատ օրինակուեցան :

Ալ կարծուի թէ Հին Կտակարանին Կանոնական Գիրքերը Եզրաս ժողովեց ու կարգի դրաւ , որ աս կարծիքիս դէմ ըսող մը չենք գտնար , այսինքն թէ Եզրաս սկսեց աս գործը և իր ատենէն առաջ գրուած Կանոնական Գիրքերը մէկ-

տեղ ժողովեց : Ու ետքը բարեպաշտ և գիտուն մարդոց խնամքովը ետքէն տրուած Կանոնական Գիրքերը միւսներուն հետ դրուեցան , մինչև Արդար ըսուած Սիմէոնին (Աճ աշխարհի 3702) ժամանակը , որ ատեն բոլորը կատարուեցաւ , ու ալ անկէց ետև Հին Կտակարանին մէջ Կանոնական ըսուելով ամենևին ուրիշ Գիրք մը չմըտաւ : Ասիկայ Հրէից մէջ եղած աւանդութիւններուն ալ համաձայն է , որոնք միօրինակ կը հաստատեն թէ Եզրաս Հին Կտակարանին Կանոնական Գիրքերը զատեց մէկտեղ բերաւ . ու թէ Սաղաքիայէն ետև ան Սրբազան Գիրքին վրայ բան աւելցրնող մարգարէ չեղաւ : Այնպէս կը կարծուի թէ ան ատենները Սուրբ Գիրքերը երեքի բաժնուած էին , Օրինաց , Մարգարէից ու Սաղմոսաց : Աղէկ գիտենք թէ աս բաժանմունքը մեր Փրկչին ատենը կար . ինչու որ ինքը կ'ըսէ , « Ասոնք են ան խօսքերը որ ձեզի խօսեցայ՝ երբոր դեռ ձեր հետն էի , թէ Պէտք է որ կատարուի ան ամէնը՝ որ Սովսէսի օրէնքին մէջ՝ ու Մարգարէներուն մէջ՝ ու Սաղմոսներուն մէջ ինծի համար գրուած են » : Ղ Գ . 1 . 11 . 44 : Աս բաժանումը Յովսեպոս ալ կը յիշէ , ու Հրէաները կ'ընդունէին թէ աս կարգը դնողը Եզրասն է :

Հին Կտակարանին Գիրքերուն Կանոնական ըլլալու վրայ :

Հին Կտակարանին մէջ քանի մը Գիրքեր կան՝ որոնց Կանոնական ըլլալը փաստերով ջուցունելու համար դժուարութիւն պիտի քաշէինք , թէ որ վերը յիշուած երեք կարգ բաժնուածներուն

մէջէն չըլլային, ու մեր Վրկիչն ալանոնց Սրբազան Գիրքեր ըլլալը չհաստատեր: Քրիստոս միշտ կը յանդիմանէր Հրէաները թէ անոնք Սուրբ Գրոց հնազանդ չեն, թէ զանոնք սխալ կը մեկնեն, ու իրենց աւանդութիւնները անոնց վրայ աւելցուցած են: Սակայն ամենեւին չյիշելու թէ անոնք Սուրբ Գիրքին վրայ բան մը աւելցուցին կամ թէ անկէ բան մը պակսեցուցին, մանաւանդ թէ նոյն իրենց անատենը ունեցած Սուրբ Գիրքը անոնց կը ցուցունէ իբրև իրենց անսխալ կանոն մը, որոնք պէտք է կատարեն ու պակաս չթողուն: “Գիրքերը քննեցէք”, ըսաւ ինքը, “ինչու որ դուք անոնցմով կը սեպէք յաւիտենական կեանքը ունենալ. և բուն անոնք են որ ինծի համար կը վկայեն”: Յօհ. 1. 39: Քրիստոս Սաղակեցիներուն ունեցած սխալմունքները անոնց Սուրբ Գիրքերուն վրայ տդէտ ըլլալնուն կու տար, և ինքը միշտ Սուրբ Գիրքերը մեծ յարգութիւնով կը յիշէր ու կը ցուցընէր թէ Լստուծոյ անսխալ խօսքն է: Պօղոս առաքեալը նաև Հին Ատակարանին համար խօսած ժամանակը կ’ըսէ, “Սանկութենէդ ’ի վեր Սուրբ Գիրքերը գիտես, որոնք կրնան իմաստուն ընել քեզ փրկուելու՝ Քրիստոս Յիսուսի վրայ եղած հաւատքովը: Բոլոր Գիրքը Լստուծոյ շունչն է”: Ի Տիմ. Գ. 15, 16: Լուսքեալները նաև անոնք ԵՍՏՈՒԾՈՅ ՊԵՏՐԵՄՆԵՐԸ՝ ԱԵԵԳԵՆԻ ՊԵՏՐԵՄՆԵՐ՝ ԵՍՏՈՒԾՈՅ ԻՕՍԵԲԸ կը կոչեն: Ու նաև Դաւիթ մարգարէին խօսքերն ալ անանկ կը ցուցունեն որ իբրև թէ Սուրբ Հոգին իր բերնովը կը խօսի: Գալ. Ե. 16: Պետրոս առաքեալին ըրած վկայութիւնն ալ այսպէս կը հաստատէ, “Ինչու որ մարգարէութիւն մը եր-

բէք մարդոց կամքին պէս չտրուեցաւ, հապա Մստուծոյ սուրբ մարգիկը Սուրբ Հոգիէն շարժուած՝ խօսեցան՝: Ի Պէր. Ե. 21: Եւհա աս պինտ հարկաւոր կէտը հաստատուեցաւ, թէ Վրիստոսի ու իր առաքեալներուն ժամանակի եղած Մստուածաշունչը անարատ էր, ու Մստուծոյ յայտնութիւնովը գրուած և անսխալ կանոն մը կը սեպուէր:

Հիմա պէտք է որ քննենք թէ ան ատենը Մստուածաշունչին մէջ ինչ Վիրքեր կային, որ անկէց դիտանք թէ հիմակուան եղած բոլոր Վիրքերը կանոնակա՞ն են թէ չէ: Եւ այց աս դժուարութիւնը կայ թէ ոչ Վրիստոս ու ոչ ալ առաքեալներէն մէկը իրենց ատենը գտնուած Մստուածաշունչին մէջի Վիրքերուն անունները զատ զատ յիշած են: Եւրդարեւ անոնք ան Վիրքերուն շատերէն վկայութիւն բերեր են, ու մենք ալ այսքան մը վկայութիւն ունինք: Եւնոնցմէ դիտենք նաև թէ ան ատենը Հրէաներուն ունեցած Սուրբ Վիրքին մէջ ( )րէնքը՝ Մարգարէները ու Սաղմոսները կային, բայց ասոնք չեն ցուցուններ թէ հիմա Մստուածաշունչին մէջ ինչ Վիրքեր որ կան, անատենն ալ ճիշդ անոնք էին ու անոնցմէ ուրիշ չկային. ուստի պէտք է որ ուրիշ տեղերէ ալ ծանօթութիւններ վնասենք:

Եւ ասա Յովսեպոս Հրէայ պատմիչը մեր ուզած ծանօթութիւնը մեզի կու տայ, որ թէպէտ ճիշդ մեր ուզածին պէս այնչափ յայտնի չքօեր, սակայն մեզի բաւական ըլլալու չափ տեղեկութիւն կու տայ: Ինքը Հին կտակարանին Վիրքերուն անունները մէկիկ մէկիկ շհամբեր, հապա բոլորին մէկէն հաշիւը կու տայ, անանկ հաստատ կերպով մը՝ որ ամենեւին կարծիք մը չկրնար ըլլալ թէ ա-

նիկայ սխալ է : Ըս վկայութիւնը իրեն՝ Լքիօնի
դէմ գրած Լուսին Գիրքին մէջն է . «Սեյք ու-
նինք՝ կ'ըսէ , միայն քսաներկու Գիրք , որոնց
պէտք է հաւատանք թէ Լստուծոյ յայտնութիւ-
նովը գրուած են , և ասոնց հինգը Սովսէսի
Գիրքերն են : Սովսէսի մեռնելէն՝ մինչև Պարսից
թագաւորին Վսերքսէսին տղին Լրտաշէսին թա-
գաւորութեանը ժամանակը , Սովսէսէն ետքը ե-
կող մարգարէները տասներեք Գիրք գրեցին : Եւ
մնացած չորս Գիրքերն ալ Լստուծոյ երգեր ու
վարքի կրթութիւններ են որ մարդիկ անոնցմով
վարուին» : Ըրդ ընդհանրապէս կ'ընդունուին թէ
Սովսէսի շինգ Գիրքերը են՝ Օննդոց , Ելից ,
Վ և տացոց , թուոց ու Լրկրորդ ( ) րինաց : Եւ մար-
գարէներուն գրած տասներեք Գրքերն ալ կը համ-
րուին՝ Յեսուայ , Վատաւորաց , շուրթի Գիրքն
ալ մէկտեղ , Սամուէլ , թագաւորաց , Լսայեայ ,
Լրեմիայ իր ողբերովը , Լզեկիէլի , Վանիէլի ,
տասներկու Փոքր Սարգարէները , Յոբ , Լզրաս ,
Լսթեր , Սնացորդաց : Սնացած չորսը են՝ Սաղ-
մոս , Լուկաց , Ժողովող , Լրգ երգոց , որ բո-
լորը քսաներկու կ'ընէ . և ահա անատենի Կա-
նոնական Գիրքերն ալ ծիշդ հիմակուան մեր ու-
նեցածներն են : Եւ թէպէտ առաւել յարմար է
որ աս Գիրքերը քսանուհինգ համրուին՝ ու չէ թէ
քսաներկու , ինչպէս որ հիմա շրէաները ասանկ
կը համրեն , բայց որովհետև ան ատենը շրէա-
ները այբուբեն գիրերով կը համրէին , ու ան ալ
շրէից լեզուին մէջ միայն քսաներկու գիր է , ա-
նոր համար շուրթի Գիրքը Վատաւորաց Գիր-
քին հետ համրուած է . ու հաւանական է թէնոյն
հեղինակին ալ գրածն է : Եւ և Լրեմիայի ողբ-

ըր իր մարգարէութեանը հետ կցուած է, որ աս
ալշատ յարմար է, ու նմանապէս Ալեքսիայ Վիր-
քը Եզրասին, որուն պատմութեանը շարունա-
կութիւնն է, և ուստի ոմանց տպագրութեանց
մէջ ՚՝ Եզրաս կ'ըսուի : Իսկ Փոքր Սարգարէները
որմեր Մատուածաշունչերուն մէջ տասներկու զատ
Վիրքեր համրուած են, հին ժամանակները անոնք
միշտ մէկ Վիրք մը կը սեպուէին, անոր համար
բոլոր հին ատենի ցանկերուն մէջը անոնք իբրև
մէկ Վիրք մը սեպուած են. և անոնցմէ բերուած
վկայութիւններուն մէջն ալ բոլորը մէկ համրուած
պիտի գտնուին : Մենեկին անհնար է որ կարծուի
թէ մեր Փրկիչին ատենէն մինչև Յովսեպոսին իր
գիրքը գրած ժամանակը Սուրբ Վիրքին մէջ փո-
փոխութիւն մտաւ, ինչու որ ան սլ Մաքեալներուն
ժամանակակից էր. որովհետև ինքը Պողոսի քը-
րիստոնէութեան դարձած ատենները ծնած էր, որ
ըսել է թէ աս Մաքեալին մեռնելէն շատ ժա-
մանակ առաջ կատարելութեան հասակին մտած
էր. ու հաւանական է որ Յովհաննէս Մաքեա-
լը ասոր մեռնելէն ետև ալ ապրեցաւ : Մանաւանդ
թէ Յովսեպոս իբրև ամենուն յայտնի եղած բա-
նին իր վկայութիւնը կու տայ. ինքը առանց տա-
րակոյս մը ունենալու կը ցուցունէ թէ իր ազգը ո՞ր
Վիրքերը իբրև Մատուածային ընդունած էին :
“Մենք՝ կ'ըսէ, միայն քսաներկու Վիրք ունինք,
որոնք կ'ընդունինք թէ Մատուածային յայտնու-
թեամբ են” :

Սուրբ Վրոց թիւը ստուգելու համար կրնանք
նաև ուրիշ վկայութիւններ ալ բերել : Մէկ քա-
նի հին քրիստոնեայ Հայրեր՝ որոնք հեթանո-
սութեան մէջ մեծցած էին, երբոր քրիստոնէու-

Թեան դարձան, Հին Կտակարանին Գիրքերուն Կանոնական ըլլալը քննելու շատ ետեւէ ինկան, ու մէկ քանիններուն ըրած քննութեան պատմութիւնը հիմա ալ կան: Սեւիտոս՝ Սարգիկէի Լպիսկոպոսը, յատուկ աս բանը աղէկ քննելու և հասկընալու համար Հրէաստան գնաց: Ու թէպէտև իրեն գրութիւնները կորսուած են, սակայն Լուսերիոս անոր Հին Կտակարանին Գիրքերուն վերայով ըրած ցանկը կը յիշէ, ուրկէց կ'երևայ թէ հիմակուան մեր ունեցած Լորրայեցերէն Լստուածաշունչին մէջի բոլոր Գիրքերը անոր օրովը Կանոնական սեպուած էին: Ու Սեւիտոսին և Յովսեպոսին մէջտեղի միջոցը հարիւր տարի չկայ, ու չկարծուիր թէ այնքան միջոցին մէջը անոնց մէջը փոփոխութիւն մտած է: Սեւիտոսէն քիչ ժամանակ ետև Որոգինէս Հին Կտակարանին Գիրքերուն անունները կը յիշէ, որ ճիշդ մեր հիմակուան ունեցածին պէս է: Սիայն թէ անիկայ փոքր Սարգարէները չհամրեր, որ ասիկայ կարելի է կամ ինք և կամ օրինակողը սխալմամբ մոռցած ըլլայ. վասն զի շատ յայտնի է որ ինքը անոնք իբրև Սուրբ Գիրք կ'ընդունէր, մանաւանդ թէ իր տուած համրանքին նայելով՝ թէ որ տասներկու փոքր Սարգարէները մէկ Գիրք սեպուելով չհամրուին ու դուրս ձուգուին, թիւը չեցուիր: Որոգինէսէն ետքը Սուրբ Գրոց համրանքը տուող շատ երևելի մարդիկներ կան, որոնք իրարու ետեւէ եկած են. և աս վերկայութիւնները չէ թէ միայն Լկեղեցիի Հայրերը տուած են, հապա նաև Եղովքներ՝ որոնք շատ Լպիսկոպոսներով եղած են, ու բոլորինն ալ ճիշդ մեր հիմակուան ունեցածին պէս են:

որոնք մէկիկ մէկիկ յիշելը երկար ըլլալուն համար, բաւական կը սեպենք աս Վիրքերուն համրանքը յիշողներէն մէկ քանիններուն միայն անունը տալ, որոնք են Լթանասիոս, Կիւրեղ, ( )գոստինոս, Հերոնիմոս, Սուսինոս, Լաւողիկէի ժողովը՝ իրեն վաթսուներորդ Կանոնին մէջ, և Կարթագինէի ժողովը: Լհա տեսանք որ Եստուածաշունչին Կանոնական Վիրքերուն վրայով հին ատենի մարդոց տուած համրանքը ճիշդ հիմնական Երրայեցերէն Եստուածաշունչին պէս է: Եւ ասկէց ամէն ճշմարտասէր մարդիկ պէտք է համոզուին՝ թէ Հին Կտակարանին մէջի Կանոնական ըսուած Վիրքերը ամէն կերպով հաստատուած են թէ ճշմարիտ Կանոնական են: Ուստի հարկ չէ որ աւելի հաստատելու համար ուրիշ վկայութիւններ փնտռենք:

Բայց թէ որ բոլոր աս վկայութիւնները բանի տեղ չսեպուին ալ, տակաւին կրնայինք ուրիշ առաւել հաստատ վկայութիւն մը յառաջ բերել և անիկայ բոլորովին բաւական էր, այսինքն թէ աս Վիրքերը Վրիստոսի ու իր առաքեալներուն ժամանակէն ՚ի վեր Հրէաները ու Վրիստոնեաները երկուքն ալ ունեցան: Եւ որովհետեւ ասոնք շարունակ մէկզմէկու դէմ հակառակ էին, անոր համար անհնար էր որ ասոնցմէ մէկը Սուրբ Վրոց Կանոնականութեանը մէջ փոփոխութիւն մը մտցունէր, ինչու որ միւս կողմը իսկոյն անիկայ պիտի երևան հանէր: Եւ Սուրբ Վիրքին մէջ փոփոխութիւն մը մտած չըլլալուն պինտ զօրաւոր վկայութիւններուն մէկն ալ աս է, թէ հիմակու ատենս ալ աս երկու թշնամիներուն մէջ մէկզմէկու դէմ հակառակութիւն մը չկայ, թէ աս

յիշուած Գիրքերուն մէջ աւելի բան մը մտած կամ
թէ անոնցմէ պակասած է. աս մասին Հին Հրէա-
ններն ու Քրիստոնեաները իրարու միաբան են,
և ամենեկին տարբերութիւն մը չունին: Ու թէ
որ ասանկ փոփոխութիւն մը եղած ըլլար, անշուշտ
պէտք էր որ երկուքն ալ մէկտեղ միաբանած ու
աս բանը ըրած ըլլային, որ ասիկայ ամենուն
յայտնի է թէ միտքէ անցունելը անգամ ան-
խելքութիւն է:

Հին Արտակարանին Տղ Կրօնք Բանի Եւ Անկանոն Գիր-
քերու վրայ:

Այլեղեցիին առջի ժամանակները շատ ջանքեր
եղան Սուրբ Հոգիէն գրուած Անոնական Գիր-
քերը միւս Հասարակ մարդոց գրածներէն որոշե-
լու: Քրիստոնեաները կը հաւատային թէ միայն
Անոնական Գիրքերը Աստուածային յայտնու-
թիւնով գրուած են, ու հաւատքի և վարքի ան-
սխալ կանոն են. բայց երբեմն չկրցան աղէկ ո-
րոշել թէ ո՞ր Գիրքերը Անոնական են ու որոնք
Անկանոն: Բնածնիս Հին Արտակարանին մէջի
վերը յիշուած Գիրքերուն համար չէ, քանզի ա-
նոնց Անոնական ըլլալուն տարակոյս մը չկայ, ու
Հրէաները եւ ամէն տեսակ Քրիստոնեաները մի-
օրինակ այնպէս կ'ընդունէին. բայց ուրիշ քանի
մը գիրքեր կան, որոնց վրայով մարդոց մէջ շատ
տարբեր կարծիքներ եղան: Տրիտենդի Պապա-
կան ժողովը՝ որ Ժ.Պ.երրորդ դարուն մէջ եղաւ,
երբոր Հին Արտակարանին Գիրքերուն ցանկը կը
հաստատէր, անոնց մէջ դրաւ նաև Տօբիթ,
Յուդիթ, Իմաստութիւն, Բարուք, Ասկարայե-

ցւոց երկու Գիրքը: Ըստնցմէ զատ Լսութեռի ու
 Գանիէլի Գիրքերուն մէջը քանի մը աւելորդ Գը-
 լուխներ ալ խօթեցին՝ որ Լըրայեցերէն Ըստուա-
 ծաշունչին մէջ չկան, ու այսպէս Լսութեռին Գիր-
 քը տասնուվեց գլուխ ըրին, ու Գանիէլի Գիրքին
 սկիզբը (ուշանին պատմութիւնը աւելցուցին, ու
 երրորդ գլխուն մէջ Երեք Սանկունքին երգը
 դրին, ու վերջին գլուխին ալ Քէլին ու Վիշա-
 պին պատմութիւնը կցեցին: Հիմա մենք պիտի
 ջանանք ցուցունել թէ աս ժողովին Կանոնական
 Գիրքերուն կարգը անցուցածներուն մէկն ալ
 Կանոնական չէ:

Ը. Ըռաջին վկայութիւնը՝ որով կը հաստա-
 տենք թէ վերոյիշեալ գիրքերը Հին Կտակարա-
 նին Կանոնական Գիրքերէն չեն, ասիկայ է՝ որ
 անոնք Լըրայեցերէն Ըստուածաշունչին մէջ չկան.
 մանաւանդ թէ Լըրայեցերէն լեզուով գրուած ալ
 չեն, հապա Յունարէն, որ աս լեզուն ան ժամանա-
 կը Հրեաները չէին գիտեր, ու Հին Կտակարանին
 Կանոնական Գիրքերը լմննալէն շատ ատեն ետքը
 սորվեցան: Հաւանական կը կարծուի թէ անոնց-
 մէ մէկ քանինները Քաղդէացւոց լեզուովը գրը-
 ուած են. և Հերոնիմոս կը վկայէ թէ Սակարա-
 յեցւոց ու Սիրաքին գիրքերը Քաղդէարէն էին,
 մանաւանդ կ'ըսէ թէ Տօբիթին գիրքը Քաղդէա-
 րէնէն Եւստինեռէնի ինքը թարգմանած է: Բայց աս
 գիրքը Հիմա միայն Յունարէնին մէջ գտնուելուն
 համար կը հաւտացուի թէ առաջուց անիկայ աս
 լեզուովը գրուած էր: Ինչ և իցէ ճշմարիտ է թէ
 աս գիրքերուն մէկն ալ Լըրայեցերէն լեզուով
 գրուած չէ:

Բ. Ըս գիրքերը թէ որ Հրեաներէ գրուած

կարծուի ալ, տակաւին շրեաները բնաւ
կանոնական չսեպեցին : ու թէ առջի և թէ հի-
մակուան շրեաներն ալ ասանկ կը հաստատեն :
Յովսեպոս կ'ըսէ թէ իր ազգը քսաներկու Վիր-
քէն աւելի Սուրբ Նոգիէն գրուած Վիրք ընդունած
չէր : Քիչոն՝ որ շատ անգամ իր գրութիւննե-
րուն մէջը ին կտակարանէն վկայութիւն կը
բերէ, աս գիրքերը ամենեին չյիշեր : Եսոնք նա-
և թալմուտին մէջ ալ կանոնական սեպուած չեն,
ու շրեից Որպպիները բնաւ չեն ընդունիր :
Որպպի Եղարիան աս գիրքերուն վրայօք խօսե-
լով կ'ըսէ թէ «Եսոնք Վրիստոնեաները կ'ընդու-
նին, բայց մենք ամենեին չենք ընդունիր» :

Վ. Ես գիրքերը կանոնական չըլլալուն եր-
րորդ վկայութիւնը աս է թէ Նոր կտակարանը
անոնց վրայով ամենեին բան մը չխօսիր, ու
Վրիստոս և անոր առաքեալները անոնցմէ բնաւ
վկայութիւն մը առած չեն : Եսպէս տեսանք թէ
աս գիրքերը ամենեին չեն գտնուիր ան Վիրքին
մէջը որուն համար Վրիստոս և անոր Առաքեալ-
ները Սուրբ Վիրք կ'ըսէին : Ունաև Յովսեպոս
ալ Սուրբ Վրոց անունները յիշած ատենը աս-
տոնք ամենեին չհամբեր : Ուստի շատ յայտնի կ'ե-
րևայ թէ Վրիստոսի ժամանակը ու անկէց խել
մը ատեն ետքն ալ անոնք բոլորովին գիտցուած
չէին, կամ թէ ամենեին բանի մը տեղ չէին
սեպուեր :

Վ. Ես գիրքերը քրիստոնեայ շայրերն ալ
իրրև կանոնական չէին ընդունիր, հապա յայտ-
նի վկայեր էին թէ անոնք Ենկանոն են : Յուս-
տինոս վկան իր բոլոր գրութիւններուն մէջ աս
Ենկանոն գիրքերէն բնաւ մէկ վկայութիւն մը չը-

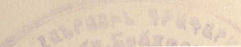
բերեր : Առաքեալներուն ժամանակէն ետքը պինտ
առաջ Սեւիտոս Սարգիսիկի Կախակոպոսը Հին
Կտակարանին Գիրքերուն թիւը կը ստորագրէ ,
և ասիկայ երրորդ դարուն վերջերն է , որն որ Եւ-
սեբիոս քանի մը խօսքերով այսպէս կը յիշէ .
«Սեւիտոս իր եղբօրը Ոնեսիմոսին Ողջոյն . Որով-
հետև քու գիտութիւն ունենալու փափաքովդ
չատ անգամ սրտանց ինծմէ խնդրեցիր որ Սուրբ
Գրոց և անոր մէջի (Օրինաց և Մարգարէից Գիր-
քերուն ու մեր Փրկչին և բոլոր մեր հաւատքին
վրայով քեզի աղէկ հաշիւ մը ու տեղեկութիւն
մը տամ . և որովհետև կ' ուզես ճիշդ գիտութիւն
ունենալ մանաւանդ մեր հին Գիրքերուն՝ այսինքն
անոնց թիւին ու կարգին վրայ , ջանք ըրի քու
կամքդ կատարել , գիտնալով հաւատքիդ վրայ
քու անկեղծ սէրդ ու Խօսքը գիտնալու մեծ փա-
փաքդ : Եւ յաւիտենական կեանքը ձեռք բերե-
լու համար քու ունեցած ջանքդ , և դէպ 'ի Լստ-
ուած ունեցած սէրդ կը ստիպէ քեզ որ ասանկ
բաները բոլոր ուրիշ բաներէն ասելի փնտռես :
Ես ալ ասոնց համար Երևելքի կողմերը դացի ,
բուն ան քաղաքը ուր որ աս բաները գրուեր ու
կատարուեր էին , և հոն Հին Կտակարանի Գիր-
քերուն վրայ աղէկ քննութիւն ընելով աս հե-
տևեալ ցանկը ահա կը գրեմ ու քեզի կը խըր-
կեմ . Սովսէսի հինգ Գիրքերը , այսինքն Գիրք
Օննդոց , Ելից , Ղևտացոց , Թուոց , Երկրորդ
Օրինաց : Ու Յեսուայ , Գատաւորաց , Հոութայ
Գիրքերը , Թագաւորաց չորս Գիրքերը , Մնա-
ցորդաց երկու Գիրքերը , Գաւթի Սաղմոսները ,
Մոզմոնի Առակները կամ Իմաստութիւն , Ժո-
ղովոյ , Երգ երգոց : Յոր , Եսայի , Երեմիա ,

տասներկու Փոքր Մարգարէները, Գանիէլ, Եզեկիէլ, և Եզրաս'։ Որոգինէս ալ կ'ըսէ թէ "Պէտք է գիտնանք որ Կանոնական Գիրքերը նոյն Գիրքերն են՝ որոնք Հրէաները մեզի տուին, ու քսաներկու հատ են, Եբրայեցեան գիրերուն թուովը"։ Ետքը ան Գիրքերուն Յունարէն ու Եբրայեցեան սնունները կարգով կը պատմէ։ Ըթանասիրոս՝ իր Սինօփսիս ըսուած գիրքին մէջ կը զըւցէ թէ 'Բոլոր Քրիստոնեաներուս Սուրբ Գիրքերը Ըստուծմէ շնչուած են, ու իրենց թիւն ալ չէ թէ անորոշ է, հասկա որոշուած ու կարգի մտած է։ Հին Կտակարանին Գիրքերը են՝ Չննդոց, Ելից, Վատացոց, Թուոց, Յեսուայ, Գատաւորաց, Հռութայ, Թագաւորաց չորս Գիրքերը, Մնացորդաց, Եզրաս, Սաղմոսաց, Ըռակաց, Ժողովող, Երգ երգոց, Յօր, Տասներկու Մարգարէները, Եսայի, Երեմիա, Եզեկիէլ, Գանիէլ"։ Իչարիոս՝ որ Ըթանասիրոսին հետ ժամանակակից էր ու Գաշղիա կը բնակէր, Հին Կտակարանին Կանոնական Գիրքերը հետեւեալ կերպովը կը համրէ. "Հինգ՝ Սովսէսի, վեցերորդ՝ Յեսուայ, եօթներորդ՝ Գատաւորաց՝ Հռութն ալ իր մէջը, ութերորդ՝ Ըռաջին ու Երկրորդ Թագաւորաց, իններորդ՝ Երրորդ ու Չորրորդ Թագաւորաց, տասներորդ՝ Մնացորդաց երկու Գիրքերը, մետասաներորդ՝ Եզրաս՝ Աէեմիան ալ հետ, երկուտասաներորդ՝ Սաղմոսաց, երեքտասաներորդ՝ Ըռակաց, չորեքտասաներորդ՝ Ժողովող) հնգետասաներորդ՝ Երգ երգոց, վեչտասաներորդ՝ տասներկու Մարգարէները, ասոնցմէ ետքը Եսայի, Երեմիա իր ողբերն ու թուելթն ալ մէկտեղ, Գանիէլ, Եզեկիէլ, Յօր ու Եսթեր լման քը-

սաներկու Գիրք” : Ու իր յառաջաբանու թեանը մէջ նաև կ’ըսէ, թէ “Մեր նախնիքները աս Գիրքերը ասանկ համրած են, ու մեզի ալ անոնցմէ այնպէս եկան” : Գրիգոր Նազիանզացին իր գիրքը կարդացողները կը յորդորէ որ Սրբազան Գիրքերը աղէկ միտք գնելով սորվին, բայց Մնկանոն գիրքերէն զգուշանան : Ու ետքը շին Կտակարանին Գիրքերուն համրանքը կը գրէ, որ ճիշդ Հրէաներուն ըրած հաշիւին պէս քսաներկու է : Ինքը մէկքանիներուն համար գանգատ կ’ընէ թէ Մնկանոն գիրքերը Ըստուծմէ տրուած Գիրքերուն հետ խառնեցին. “Մս (Կանոնական) Գիրքերուն ճշմարիտ ըլլալուն վրայ ամենեին տարակոյս չունինք” կ’ըսէ, անոր համար ինծի աղէկ երևաց Կանոնական Գիրքերը մէկիկ մէկիկ համրել, որ շին Կտակարանին մէջինները իմ գիտցածիս նայելով քսաներկու հատ են Լքբայեցերէն գիրքերուն համրանքին չափ” : Ա երջը կ’ըսէ թէ “Մս Ըստուածային Գիրքերուն չըլլայ որ մէկը բան մը աւելցունէ և կամ անոնցմէ պակսեցունէ : Նաև պէտք է աս ալ զրուցեմ թէ իմ համրած Կանոնական Գիրքերէս ուրիշ գիրքեր ալ կան, որոնք ամենեւին անոնց կարգէն չեն. անոնք հին շայրերը զըրած են որ մարդիկ անոնց մէջի խրատական խօսքերը կարդալով կրթութիւն առնեն” : Մս խօսքերէն ետքը ան գիրքերուն մէկ քանիին անունները կու տայ, այսինքն Իմաստութիւն, Սիրտք, Լսութեք, Յուզիթ ու Տօրիթ : Կառոգիկէի ժողովը Կանոնականներէն դուրս եղող գիրքերուն Կկեղեցիներու մէջ կարդացուիլը արգիլեց, ու ժողովուրդը Կանոնական Գիրքերուն որն ըլլալը գիտնալու համար անոնց անուններուն ցանկը շինեց

ԿՏ - 09621 (576) 619

որ ճիշդ վերը յիշուածին պէս է: Ասեբիոս իր Արտնիկոն (յամանակագրութիւն) ըսուած գիրքին մէջ Սակաբայեցւոց գիրքերուն վրայօք խօսելով կ'ըսէ, թէ «Մտոնք իբրև Սրբազան Վիրքեր ընդունուած չեն»:

Հերոնիմոս՝ որ մեծ ջանքով Հրէից երևելի վարդապետներէն Հրէարէն Սուրբ Վիրքերը սորվեր էր, աս նիւթիս վրայ միւս Հայրերէն առաւել կատարեալ ու ճիշդ տեղեկութիւն կու տայ: Իր Սուրբ Վրոց թարգմանութեանը վրայով գրած ընդհանուր յառաջաբանութեանը մէջ, իրեն Աբրայեցերէնէն Ատիներէնի թարգմանած Վիրքերը յիշելով կ'ըսէ, թէ «Մտոնցմէ դուրս մընացող բոլոր գիրքերը պէտք է Անկանոններուն կարգը դնել»: Ու Սողոմոնի Վիրքերուն համար գրած յառաջաբանութեանը մէջը Խմաստութեան գիրքին ու Սիրաբին վրայով կը խօսի ու կ'ըսէ, «Առջինը Աբրայեցերէնին մէջը գտեր եմ, բայց վերջինը չեմ տեսեր. անկայ Աբրայեցւոց մէջ ամենևին չկայ, մանաւանդ թէ անոր ոճը ճիշդ կը ցուցունէ թէ Յունարէն է»: Ատքը կ'ըսէ՝ թէ «Ինչպէս որ Ակեղեցին Յուգիթին, Տօբիթին ու Սակաբայեցւոց գիրքերը կը կարգայ, ու Աանոնական Սուրբ Վիրքերուն պէս չընդունիր, ասանկ ալ հասարակութեան հոգևոր շինութեանը համար կրնայ աս երկու գիրքերը կարգալ, ու տակաւին Ակեղեցիին վարդապետութիւններէն մէկը հաստատելու համար ասոնց զօրութիւնը չընդունիլ»: Դարձեալ՝ Արեմիայի համար գրած յառաջաբանութեանը մէջ կ'ըսէ, թէ «Արեմիա մարգարէին գրագիրին Նարուքին գիրքը Աբրայեցերէն լեզուին մէջ չկայ, ու Աանոնական ալ

սեպուած չէ, անոր համար ես ալ զանց ըրի՞: Ու Վանիէլի յառաջաբանութեանը մէջ կ'ըսէ, «Ըս գիրքը Եփրայեցեբէնին մէջը ոչ Շուշանին պատմութիւնը ունի, ոչ Երեք մանկունքին երգը, ու ոչ ալ Իէլին ու Սիշապին առասպելները, որոնք մենք գրինք, որ չըլլայ թէ տգէտ մարդիկ մեր վրայովը անանկ կարծեն թէ մենք Սուրբ Վիրքէն շատ բաներ դուրս ձգած ենք»: Տօբիթին յառաջաբանութեանը մէջ կ'ըսէ՝ թէ «Հրէաները Տօբիթին գիրքը Սուրբ Վրոց համրանքէն կը հանեն»: Ըս բերած վկայութիւններնուս զատ ուրիշ շատ վկայութիւններ ալ կային, բայց մենք համառօտ ըլլալու համար անոնք թողելով միայն աս մէկն ալ առաջ բերենք: Հոխարգոս՝ երկուտասաներորդ դարուն, իր Եոզովածու գիրքին մէջ յայտնապէս կը զրուցէ՝ թէ «Կանոնական Վիրքերը միայն բաներկու հատ են, և թէ Իւմաստութիւնը, Սիրաքի, Տօբիթի, Յուդիթի ու Մակաբայեցւոց գիրքերը թէպէտ Եկեղեցիներուն մէջ կը կարդացուին, բայց Կանոնական չեն»:

Եւ Ըս գիրքերուն Կանոնական չըլլալը ցուցունելու համար գանք հիմա հինգերորդ վկայութեանը, որն որ բուն իրենց մէջէն պիտի հաստատենք: Ըն գիրքերը՝ որոնց մէջ յայտնի սըտութիւններ կամ յիմար ու ծաղրական պատմութիւններկան, և կամ ճշմարիտ Սուրբ Վրոց պարզ վարդապետութիւններուն դէմ են, Կանոնական չեն կրնար ըլլալ: Ուստի հիմա ցուցունենք թէ ինչպէս բոլոր աս գիրքերուն կամ անոնցմէ մէկ քանիններուն մէջ աս յիշած բաներնիս կը գտնուին: Տօբիթի գիրքին մէջ կը ցուցուի թէ Ըստուծոյ մէկ հրեշտակը երևելի սուտ մը զրուցած է .

“Աս եմ Ազարիա մեծն Անանիայի տղան ու քու եղբայրներէդ” : Տօբէլ . Ե . 18 : Որ ասկէց Տօբիթ բոլորովին խաբուեցաւ , ինչու որ ըսաւ “Ղուն մէկ բարի ու ազնուական ազգէ մըն ես” : Տօբէլ . Ե . 19 : Իսկ երկոտասաներորդ գլխուն մէջը նոյն հրեշտակը կը զրուցէ թէ “Աս եմ Ուսփայէլ ան եօթը սուրբ հրեշտակներէն մէկը , որ սուրբերուն աղօթքները կը մատուցանեն , ու ան մէկհատիկ Սուրբին քովը կը մտնեն ու կ’ելեն” : Տօբէլ . ԺԲ . 15 : Յուդիթին պատմութեանը մէջ ուրիշ բան մը չկայ , միայն թէ ամէն ինչ որ Հողեփեռնէսին ըսաւ՝ բոլորովին սուտ : Իայց իրեն համար ըսուած աստուածպաշտութեանը նայելով ամենէն անվայել բանը ասիկայ է , որ կը պատմուի թէ սա հետեւեալ խօսքերովը աղօթք ըրաւ ճշմարտութեան Աստուծոյն , “Իմ շրթունքներուս խաբէութիւնովը ծառան իշխանովը ու իշխանը ծառայովը զարկ” : Տօբէլ . ԺԲ . 15 : Արդեօք ի՞նչ մարդը լրածին պէս չիմանար աս աղօթքին ամբարշտութիւնը . ասիկայ աղաչանք մըն է թէ ան՝ որ բոլոր ստութիւնը սաստիկ ատելութիւնով կ’ատէ , ասանկ մէկ առաջուրնէ միտք դրուած խաբէութիւն մը յաջողէ : Աս կնիկը՝ որ աստուածպաշտութեան մէջ այնչափ անուանի էր , կը կարգանք թէ Սիմէոնին ընթացքին վրայով շատ գովութիւնով խօսեցաւ Սիւքէմացիները անանկ անողորմաբար ջարդելուն համար . որ Աստուած Սուրբ Գիրքին մէջը յայտնած է թէ ասանկ գործերը որչափ կ’ատէ ինքը : Տէս Ծան . ԻԲ . 25 . 31 : ԽԺԺ . 5 . 7 : Սակաբայեցւոց երկրորդ գիրքին մէջ Հուսիկ Նրուսաղէմի ծերակոյտէն մէկուն համար շատ գովութիւնով կը խօսուի ,

որ աղէկ սեպեց ինք իր կեանքը կորսնցունել քան
 թէ իր թշնամիներուն ձեռքը իյնալ. (Բ Ստ. 1.
 Ե. 42.) որ շիտակը անձնասպանութիւնը ամե-
 նեին մէկ կերպով մը Աստուծոյ Խօսքին չյար-
 մարիր: Աստուծոյ գիրքին կցուած գլուխներուն
 մէջ կը կարդանք թէ Սուրթքէ մեծն Արտաշէ-
 սի երկրորդ տարին մեծ մարդ մը եղաւ ու թաւ-
 գաւորին պալատին մէջը ծառայող: Աս. 1. Ե. 2:
 Աւ գարձեալ նոյն գլխուն մէջ գրուած է թէ
 անիկայ Մարուգողոնոսորին Արուսաղէմէն Հրէ-
 աստանի թագաւորին Յեքոնիային հետ գերի տա-
 րածներուն մէջէն էր: Աս. 1. Ե. 4: Արդաս եր-
 կու ժամանակներուն մէջը հարիւր յիսուն տարի
 անցած էր, անանկ որ եթէ գերի տարուած ժա-
 մանակը տասնուհինգ տարեկան եղած ըլլար,
 թագաւորին պալատը մտած ատենը հարիւր
 եօթանասունուհինգ տարեկան պիտի ըլլար:
 Մաւ աս անկանոն յաւելուածը թագաւորը ըս-
 պաններու համար խորհուրդ ընելնին Աստուծոյ թա-
 գուհին արձրկուելէն ու Աստուծոյ կարգուելէն
 առջալ կը պատմէ, որ Կանոնական Սուրբ Գրոց
 բո յորովին հակառակ է: Սէկ յայտնի հակառա-
 կո թիւն մըն ալ Սակաբայեցւոց առաջին ու
 երկրորդ գիրքերուն մէջը կայ: Առաջին գիրքին
 իններորդ գլխուն մէջ գրուած է, թէ Յուդա
 հարիւր յիսուներկու տարեկան էր երբոր մեռաւ.
 բայց երկրորդին մէջը կը պատմուի թէ երբոր
 Յուդա հարիւր ութսունըութերորդ տարու էր,
 ինք և Հրէաստանի ժողովուրդը ու ձերակոյտը
 Արիստոբուղոսին ողջոյն ու խաղաղութիւն խոր-
 կեցին: Ասանկով Յուդա աս նամակը իր մեռնե-
 լէն երսունուվեց տարի ետքը խրկած կ'ըլլայ: Աս

գիրքերուն մէջն ուրիշ մէկ հակառակութիւն մը կայ Մատթոքոս Ապիսիանէսին մեռնելուն վրայով : Մոզինին մէջը կ'ըսուի թէ անիկայ Պարսկաստանի մէջ Վիմնիա քաղաքը մեռաւ հարիւր քառսուն ուինը տարուան, սակայն երկրորդ գիրքին մէջ կը պատմուի թէ երբոր անիկայ Ակբատան մտաւ որ տաճարն ու քաղաքը կործանէ, բնակիչները անիկայ դուրս ըրին. ու աս տեղէն ետ դառնալուն ճամբուն վրայ գէշ փորոտիքի հիւանդութիւնով մը լեռներուն վրայ մեռաւ : Բ Մակ. ԻԻ. 28 :
Սաւա Աիկանորի համար տրուած պատմութիւնը առաջին գիրքին եօթներորդ գլխուն մէջ, ու երկրորդ գիրքին տասնուչորսերորդ և տասնուհինգերորդ գլխուն մէջ բոլորովին անյարմար են : Սակաբայեցւոց առաջին գիրքին մէջ սխալ պատմութիւն մը կայ Հռոմայեցւոց քաղաքական կառավարութեանը վրայով. ուր տեղ կ'ըսուի թէ իրենց կառավարութիւնը ամէն տարի մէկ մարդոմը կը յանձնուէր որ անիկայ բոլոր երկրին վրայ կը տիրէր, ու ամէնը անոր կը հնազանդէին : Բ Մակ. Ը. 16 : Որ ընդհակառակը Հռոմայեցւոց մէջը աս տեսակ կառավարութիւն ամենեւի եղած չէ :

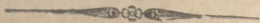
Վերջապէս յայտնի է որ աս գիրքերը Մատթոմէ տրուած չէին, անոր համար կանոնական ալ չէին կրնար սեպուիլ. որովհետև անոնք չէ թէ մարգարէները գրեցին, հապա անանկ մարդիկ որ բուն իրենց գրութենէն կը յայտնեն թէ անոնք Մատթոմոյ Հոգիովը գրուած գիրքեր չեն : Հերոնիմոս ու Ալեսեբոս աս կարծիքը ունէին թէ Սակաբայեցւոց գիրքերը Յովսեպոս գրած է, թայց ան մարդուն վրայով ընաւ ըսող մը չեղաւ

Թէ անիկայ Սուրբ Հոգիէն շարժուած մարդ մըն էր: Սուտի Թէ որ աս վերի կարծիքը շիտակ է, ուրեմն աս գիրքերը նոյն մարդուն գրած Հրէից պատմութենէն աւելի կանոնական սեպուելու իրաւունք չունին: Հրեաներն ու Վրիստոնեաները միշտ աս աւանդութիւնը ունէին Թէ Սարգարէական Հոգին Սաղաքիայէն ետքը ալ դարձրեցաւ մինչև Յովհաննէս Մկրտչին գալը: ասոր համար Հրեաները Սաղաքիային՝ մարգարէներուն կնիքը կ'ըսէին: Աւսերիոս երբոր Հրէից իշխաններուն անունները կուտայ, Օթրաբարէլէն ետքը ալ անդին չանցնիր. «Ինչու որ» կ'ըսէ ինքը, «Բարելոնի գերութենէն դառնալէն մինչև մեր Փրկչին աշխարհք գալը անանկ մէկ գիրք մը չկայ որ կրնայ Սուրբ սեպուիլ»: ( ) գոստինոս ասոնց պէս վկայութիւն մը կուտայ. «Սաղաքիայէն ետև Հրեաները ալ մարգարէ չունեցան, այսինքն գերութենէ դառնալուն մինչև մեր Փրկչին գալուն մէջտեղի եղած բոլոր ան միջոցին»: Միրաքին գիրքը որ բոլոր միւս Մեկանոն գիրքերուն երևելին է, Միրաքին տղին Յեսուին գրածն է: Ա' երևայ Թէ ասոր մեծ հայրը Յեսու գիրք մը գրած էր որ իր տղին Միրաքին Թողուց, ու ան ալ իր տղին Յեսուին տուաւ, որ շատ աշխատեցաւ անիկայ կարգի դնելու, բայց ինքը ամենեին մէկտեղ մը իրեն համար կամ բուն ան գիրքը շինողին իր պապուն համար մարգարէ չըսեր: Յառաջաբանութեանը մէջ կ'ըսէ, Թէ «Իմ պապս Յեսու ( ) րէնքին ու Սարգարէներուն և ուրիշ մեր հայրերուն գիրքերը շատ կարգալով, ու անոնց մէջէն աղէկ գաղափարներ քաղելով ու զնոց որ ինք ալ ուսման ու իմաստութեան վերա-

բերեալ բան մը գրէ, որ սորվելու փափաք ունեցողները անիկայ կարդալով առաւել ջանք ընեն օրէնքը պահելու: Աւստի կը խնդրեմ ձեզմէ որ սիրով ու միտք դնելով կարդաք, ու մեզի թողու թիւն ընէք ուր տեղ որ աս թարգմանութեանս մէջ մէկ քանի բառեր դուրս թողուցած գտնաք: Սանաւանդ թէ Աբրայեցերէն լեզուին մէջ քանի մը խօսքեր կան որ ուրիշ լեզուի մը շատ դժուար կը թարգմանուին: Ազիպտոսի Ալէքսէրէտէս թագաւորին երսունըութերորդ տարին երբոր ես հոն գացի ու ժամանակ մը կեցայ, մէկ գիրք մը գտայ՝ որուն մէջը շատ սորվելու արժանի բանկար, ուստի հարկաւոր սեպեցի որ անիկայ շատ ջանքով ու հոգ տանելով թարգմանեմ, ու մեծ ըզգուշութիւնով և փութով բոլոր հոն եղած միջոցիս մէջ անիկայ լմնցունելու ջանք ըրի”: Եւ ահա բուն աս գիրքը շինողը իրեն համար կ'իմացունէ թէ Աստուծմէ շարժուած չէ, և սանիկայ հաստատելու համար ուրիշ վկայութիւններու կարօտ չենք: Սակաբայեցոց երկրորդ գիրքը գրողը կը խոստովանի թէ Աիւրենացի Յասոնին շինած հինգ հատոր գիրքերը ինք մէկ հատորի մը մէջ համառօտեր է, որ աս բանին համար այսպէս կ'ըսէ. “Ենչու որ մենք որ աս գիրքը համառօտելու ծանր գործը վրանիս առինք, արդարեւ շատ դժուար էր, ու քրտինք թափելով աշխատելու և մեծ հոգ տանելու ալ գործ մը”: Դարձեալ կ'ըսէ. “Աս պատմութեանս ճշմարիտ ըլլալը անիկայ գրողին կը ձգենք, միայն թէ մենք սանիկայ կարճեցունելով ու համառօտելով պատմելը զանց չըրինք: Ենչպէս երբոր մեծ շինուածք մը կը շինուի, մէջի գործաւորները զատ զատ գործեր կը

բանին . քայց անոր սկսուելն ու լմնալը անոր
բուն ճարտարապետէն կախուած է . և մէջի ծեփը ,
ներկը , տեսակ տեսակ նկարներն ալ նկարիչին
գործն է : Ասանկ ալ աս պատմութեանս պարա-
գաները և անոր ճշմարիտ ըլլալը ու քանի մը
դժուարիմաց տեղերուն մեկնութիւնը անկէց փըն-
տըռելու է , որ աս գիրքերը շինեց : Քայց անոր
ով համառօտելը ու ասանկ կարճառօտ խօսքե-
րով պատմելը , ինչպէս որ հիմա յանձս առեր եմ
ընելու , ինձմէ գիտնալու է” : Արդեօք ուրիշ ի՞նչ
կարօտութիւն կայ հաստատելու թէ աս գիրքը գրողը
Աստուծմէ շարժուած չէ : Թէ որ Աստուծմէ շար-
ժուելով գրող կայ՝ անիկայ Աիւրենացի Յասոնը
պէտք է ըլլայ որ բուն ան պատմութիւնը գրեց .
սակայն անոր գրածը շատ ժամանակ է որ կոր-
սուած է , ու հիմակուան մեր ունեցածը միայն
անոր համառօտուածն է , որ ան խեղճին ալ այն-
չափ աշխատութեան ու նեղութեան պատճառ ե-
ղաւ : Ահա այսպէս կարծեմ բաւական կ’երևայ
թէ աս գիրքերը գրողները մարգարէ չէին . և ի-
րենց ան գիրքերը գրելու կերպերէն կ’երևայ թէ
անոնք ալ իրենց համար չըսին թէ Աստուծմէ
շարժուած են , մանաւանդ թէ իրենց խօսուածքին
կերպն ալ Աստուծոյ Հոգիովը գրողներուն խօ-
սուածքէն շատ տարբեր էր :

ՆՈՐ ԿՏԵԿԵՐԸՆԻՆ ԿԵՆՈՆԵԿԵՆ

ԸՆԼԵՆՈՒՄ ԳՐԵՅ

Նոր Կտակարանի Գիրքերուն Կանոնական ըլլալը
էրբէ կամ ինչ հեղինակութիւնով Հասարակութեան :

ԸՍՏ անգամ կը հարցուի թէ Նոր Կտակարանին Կանոնական ըլլալը երբ հաստատուած է, ու ինչ հեղինակութիւնով: Ըս բանին վրայով խօսողներուն և գրողներուն շատերը շատ անգամ սխալ կերպով խօսած են. վասն զի անանկ կը ցուցունեն որ իբր թէ Նոր Կտակարանին Գիրքերը Կանոնական պիտի չսեպուէին՝ թէ որ Եկեղեցական ժողովները կամ թէ Եկեղեցիին Հայրերը անիկայ չհաստատէին. և կամ թէ որ բոլոր ան Գիրքերը մէկտեղ ժողովուած անանկ մէկ Գիրքի մը մէջ չկազմուէին: Սակայն շիտակը աս է որ ան Գիրքերուն ամէն մէկը իրենց գրուած օրէն 'ի վեր Կանոնական են, ինչպէս որ ասիկայ շատ ճշմարիտ գիտենք. և անոնց Կանոնական սեպուիլը չէ թէ Եկեղեցիի կամ Դոկովի մը անանկ վճռած ըլլալուն համար է, հապա Ըստուծոյ Հոգիովը գրուած ըլլալուն համար: Մենք հիմա վկայութիւններ պիտի բերենք, չէ թէ աս Գիրքը ժողովներով կամ ուրիշ ինչ և իցէ մէկով մը հաստատուած ըլլալը ցուցունելու համար, հապա անոնք ճիշդ Սատթէոսին՝ Յովհաննէսին՝ Պետրոսին կամ Պողոսին գրածները ըլլալը հաստատելու համար, որոնք աղէկ գիտենք թէ Ըստուծմէ շար-

Ժուած էին : 'Նոր Ատակարանին Վիրքերը իրենց մէկ հատորի մը մէջ ժողովուելնէն առաջ կատարեալ Աանոնական էին , ու թէ որ իրենց գրուած ստեղծին պէս անանկ զատ մնային ու մէկ Վիրքի մէջ չժողովուէին , հիմակուանէն ուրիշ տարբերութիւն մը ամենէին չէին ունենար : Սանաւանդ թէ բնաւ յայտնի ալ չէ թէ անոնք հին ժամանակը անանկ մէկտեղ կազմուած էին : Սեր ունեցած վկայութիւններուն պինտ հաւանականը աս է , որ ան ատենը աւելի սովոր էին անոնք երկու հատոր գործածել , որոնց մէկուն Լւետարան կ'ըսէին , ու միւսին Լուարքեալներ : 'Նոր Ատակարանին հին ձեռագիրներէն մէկ քանիները կան հիմա՝ որոնք աս կերպովը կազմուած են , ու հին շայրերը շատ անգամ 'Նոր Ատակարանին վրայով աս երկու անունովը կը խօսին : Ուրեմն անոնց ո՞ր ատեն անանկ կազմուելը հարցունողին տրուելու յատուկ պատասխանը ասիկայ է , թէ երբ որ 'Նոր Ատակարանին վերջին Վիրքը գրուեցաւ ու հրատարակուեցաւ , անատենը աս Աանոնին մտաւ : Բայց թէ որ հարցուի թէ աս Վիրքերը ե՞րբ ժողովուեցան ու անանկ մէկ կամ երկու հատոր կազմուեցան , ասոր որոշ պատասխան մը չկրնար տրուիլ . մանաւանդ թէ աս Վիրքերը գրուած տեղերուն մօտ եղող Եկեղեցիները անշուշտ հեռու տեղեր եղողներէն առաջ կ'առնէին : Լնշուշտ մէկ Եկեղեցի մը չկար ան ատենը որ աս Վիրքերը լման ժողոված ըլլար , ինչու որ ասոնց բնագիրները ունեցող Եկեղեցիները մինչև որ անոնք օրինակէին ու միւսներուն խրկէին՝ ժամանակ կը քչէր : Լա պատճառով ան ատենի Եկեղեցիներուն մէկ քանիները՝ կարճ Վիրքերը շուտով չունեցան , հասպ

պինտ առաջ երկան Գիրքերը առին: Այսն զի Եկեղեցիները 'Նոր կտակարանին մեծ Գիրքերը շուտով ձեռք ձգելու շատ փափաք ունենալու էին, ուստի ջանք կ'ընէին որ անոնց օրինակները ունենան: Եւ որովհետեւ հաւանական է թէ կարծ Գիրքերուն վրայով շատ չէր խօսուեր, անոր համար անոնք ալ միւսներուն պէս շուտով ձեռք բերելու մեծ փափաք մը չէին ունենար: Արքոր խորհինք թէ հիմա՝ որ տպագրութեան արհեստը այսչափ առաջ գացած է, ինչպէս դժուար է քիչ ատենի մէջ շատ մը 'Ստուածաշունչ տպելը, կը գիտնանք թէ որչափ զարմանալի բան է որ 'Նուաջին դարուն մէջ հաստատուած այնչափ Եկեղեցիները՝ չըսենք թէ մարդիկներն ալ, զատ զատ ամէնը 'Նոր կտակարանին օրինակներն ունեցան, որուն ամէն մէկ գիրը մէկիկ մէկիկ գրելով օրինակելէն ուրիշ ճամբայ մըն ալ չկար:

'Նուաջին 'Քրիստոնեաներուն 'Նաաքելոց գրութիւններուն վրայ ունեցած սէրը հազիւ թէ կրրնանք հասկընալ, որ բուն մեր տղայութենէն 'ի վեր անոնք ունեցեր ու կարդացեր ենք: Օրօր օրինակ՝ Պօղոս առաքեալին երեսը չտեսնալով անոր զարմանալի դարձն ու աշխատութիւնները և ունեցած շնորհքները լսող մարդիկը արդեօք որչափ կը փափաքէին անոր գրութիւնները կարդալու: Այլ անշուշտ 'Նաաքեալին քարոզութիւնը բուն իր բերնէն լսողներն ալ իր գրած նամակները կարդալու քիչ փափաք չունէին: Ուրեմն զարմանք չէ թէ ամէն մէկ Եկեղեցի 'Նաաքեալներուն քոլոր գրութիւնները ունենալու կը փափաքէին: Սանաւանդ թէ անոնց 'Ստուծոյ Հոգիովը շարժուած մարդիկներէ գրուած ըլլալը գիտնալով

անոնց հեղինակութեանը վրայ ալ ուրիշ վկայու-
թիւն պէտք չէր: Մի միայն պէտք եղածը սա էր
թէ արդեօք ան Վիրքերը ճիշդ ան Լուսաբեալնե-
րուն գրածներն էին՝ որոնց անունովը կը կանչուե-
ին, թէ չէ: Լսիկայ գիտնալու համար պէտք է
նկատել որ Պօղոսի թուղթերուն մէջը քանի մը
խօսքեր կան, որ հասարակ կարգացողները պինտ
պէտքի բան մը չեն սեպեր, բայց անոնց մէջը
շատ երևելի միտքեր կան: Օոր օրինակ՝ «Մա
ալ Տերտիոսս որ աս թուղթը գրեցի»: Հռոմ.
Ժ. Գ. 22: «Լս բարևը իմ ձեռքիս՝ Պօղոսինն է»:
Ե. Կորնթ. Ժ. Գ. 21: «Սայեցէք՝ ինչպէս գիրե-
րով գրեցի ձեզի իմ ձեռքովս»: Վասիլ. Գ. 11:
«Լս ողջոյնը իմ ձեռքիս՝ Պօղոսինն է, որ ամէն
թուղթերուն մէջ նշան է»: Բ. Թ. Կ. 17: Պօ-
ղոս առաքեալը ընդհանրապէս գրագիր մը կը
գործածէր, բայց իրեն թուղթերը խրկած Եկե-
ղեցիները գիտնալու համար թէ անոնք ճիշդ իրենն
են, ամէն ատեն բարևը ինք իր ձեռքովը կը գը-
րէր, որ բուն իր ձեռքին գիրը տեսնալով վստահ
ըլան: Լսքան զգուշութիւն կ'ըլլուէր աս Սըր-
բազան գրութիւններուն բուն իրենց հրատարա-
կուած ատենէն անոնց հարազատ ըլլալը իմացու-
նելու համար: Եւ աս նոյն պատճառին համար
էր որ թէ՛ Պօղոս և թէ՛ միւս Լուսաբեալները ի-
րենց թուղթերը տանող մարդոցը անունները ու-
րնաւորութիւնները մանրամասնաբար կը գրէին:
Եւ կ'երևայ թէ Եկեղեցիին պատուաւոր ան-
դամներուն կու տային ան Վիրքերը տանելու,
մանաւանդ թէ աս հարկաւոր պաշտօնը մինակ
մէկու մըն ալ չէին հաւատար, հապա քանի մը
մարդ մէկտեղ ընկեր կ'ընէին:

Նոր Արախարանին ցանկերու շարք :

Ինչպէս որ Հին Ատակարանին վրայով, անանկ ալ Նոր Ատակարանին Վիրքերուն ցանկը կը գտնանք որ շատ հին ատենները երևելի Հայրերը գրած են, որոնց գրութիւնները մինչև հիմա կան. նոյն բանը քանի մը Երոզմներ ալ դրբեր են՝ որոնց կոնդակները տակաւին կան : Եւ ցանկերը ըստ մեծի մասին իրարու կատարեալ համաձայն են. միայն թէ մէկ քանիին մէջը հիմակուան Աննոնական սեպուած Վիրքերուն մէկ քանին չկան, և աս քանիս համար քանի մը պատճառներ ունինք : Սուրբ Վրոց պինտ առջի տարածուելու ատենը ասանկ ցանկերու շատ մեծ կարօտութիւն կար, ինչու որ հեռուն եղող Եկեղեցիները ու հասարակ ժողովուրդը կարելի էր թէ սուտ գրութիւններով խաբուէին. որովհետև կը կարծուի թէ անանկ գրութիւններ ան ատենը պինտ շատ կային : Եւ որ համար շատ հարկաւոր էր որ առաջնորդները իրենց ժողովուրդոց Եստուծոյ Խօսքը սորվեցուցած ատենը ամենէն առաջ ասիկայ ալ սորվեցունէին թէ որո՞նք են ճիշդ Աննոնական Վիրքերը : Եւ Վիրքերուն ճշմարիտ ըլլալը աղէկ ստուգելու համար առջի ատենը շատ մեծ նեղութիւններ քաշուեցան : Բարեպաշտ Եպիսկոպոսներ մի միայն աս բանին համար Հրէաստան գացին ու հոն ժամանակ մը մընացին, որ աս Վիրքերուն հարազատութիւնը և անոնց վերաբերեալ ամէն պարագաները աղէկ որոշեն ու սորվին :

Նոր Ատակարանին Վիրքերուն առաջին կանոնաւոր ցանկը Որոգինէս իր գրութիւններուն մէջը

յիշած է, որ Սուրբ Գրոց վրայ շատ աւելօք տեղեկութիւն ունենալուն համար ճիշդ՝ որոշ ու շիտակ կրնար գրել: Ըս մարդը չէ թէ միայն Սուրբ Գիրքը շատ կարգացեր էր, հապա շատ տեղեր ալ պտըտեր էր, ու մանաւանդ թէ իր կեանքին մեծ մասը Հրէաստանի մէջ անցուցեր էր, ու անոր ալ անանկ յարմար կողմերը՝ որ ամէն տեղի Եկեղեցիներէն դիւրութիւնով կրնար լուր առնել ուր որ աս Գիրքերը պինտ առաջ գրուեցան: Որոգինէս ծաղկեցաւ Յովհաննէս առաքեալին մեռնելէն հարիւր տարիի չափ ետքը, ուրեմն անիկայ աս Գիրքերուն գրուած ժամանակին այնքան մօտ էր, որ անոնք գրողներուն վերայով կրնար պինտ ստոյգ տեղեկութիւններ ձեռք բերել: Ըս մեծ ու գիտնական մարդուն բուն իր գրութիւններէն շատերը կորսուած են, միայն՝ Սոր Կտակարանին Գիրքերուն ցանկը կայ Եւսեբիոսի Եկեղեցական պատմութեանը մէջ յիշուած: Եւ ասիկայ, Որոգինէսին՝ Մատթէոսի ու Յովհաննէսի Եւետարանին վրայօք գրած ճառերուն մէջն է: Իր ցանկին մէջ կը յիշէ չորս Եւետարանները, Եւաքելոց գործքերը, Պօղոսի տասնուչորս թուղթերը, Պետրոսի երկու թուղթերը, Յովհաննէսի երեք թուղթերը, ու Յայտնութեան Գիրքը: Ըս թիւը ճիշդ հիմակուան Կանոնական Գիրքերուն թիւն է, Յակոբին ու Յուդային թուղթերէն զատ՝ որոնք պատահամբ դուրս ձգուած են՝ ու չէ թէ դիտամամբ, ինչու որ գրութիւններուն ուրիշ տեղերը աս թուղթերուն Կանոնական ըլլալը կը խոստովանի: Որոգինէսին՝ ուրիշ գիրք մը մէջ չիտմամբ՝ ճիշդ հիմակուան Կանոնական Գիրքերուն թիւը գրելէն կ'երե-

ւայ, թէ ան ատենի գիտնական մարդիկը աղէկ որոշեր էին 'Նոր Կտակարանի Վերքերուն Կանոնական ըլլալը : Եւ Լ'ստուծոյ Հոգիովը գրուած ու հասարակ մարդոցը գրած գիրքերը ան ատենն ալ ճիշդ հիմակուան պէս որոշուած ու վըճուուած էին :

'Նոր Կտակարանի Վերքերուն ցանկը Եւսեբիոս ալ՝ Եկեղեցիին գիտնական պատմիչը տուած է, որուն ըրած աշխատութիւններուն համար բոլոր ուրիշ մարդոց ունեցածնուս աւելի պարտականութիւն ունինք . որովհետեւ ինքը Լ'ապելոց ու իր ատենին մէջտեղի եղած ժամանակին Եկեղեցական պատահած բաները շատ հոգ տանելով ու հաւատարմութիւնով ժողովեց : Եւսեբիոսի տուած վկայութիւնը Որոգինէսէն հարիւր տարիի չափ ետքն է, որուն տուած ցանկը իր Եկեղեցական պատմութեանը մէջ կը գտնուի : Լ'նոր մէջ ճիշդ մեր հիմակուան ունեցած բոլոր Կանոնական Վերքերը կը համրէ, բայց կ'ըսէ թէ ոմանք Յակոբի (Թուղթին) Պետրոսի Երկրորդ (Թուղթին) ու Յովհաննու Երկրորդ ու Երրորդ (Թուղթերուն) վրայով տարակոյս ըրին, ու թէ ոմանք Յայտնութեան Վերքը չընդունեցին, ու ոմանք ալ ընդունեցին : Սակայն Եւսեբիոս կ'ըսէ թէ "Իմ կարծիքս աս է որ անոնք առանց տարակոյս մը ընելու պէտք է ընդունուին" : Եկեղեցական պատմիչներուն մէջ աս նիւթիս վրայով ճիշդ տեղեկութիւն տալու յարմար Եւսեբիոսէն զատ մէկը չկայ : Լ'սիկայ իր կեանքին մեծ մասը Վրիստոնէական եկեղեցիին առջի ատենները քընելով անցուցեր էր, ու Եկեղեցական գործքերու վերաբերեալ բոլոր գրութիւններուն շատ ա-

դէկ ծանօթութիւն ունէր . որոնց շատերը հիմա կորսուած են , ու մեր հիմակուան անոնց վերայով գիտցածներնիս ալ մի միայն աս ժրաջան մարդուն միջոցովը սորված ենք :

Ըթանասիրոս որ մեր փրկչին Լստուածութիւնը հաստատելու համար շատ բաներ գրելով ու շատ չարչարանքներ քաշելովը ամենուն ճանչցուած է , իր Սինօփսիս (Համառօտութիւն Սուրբ Գրոց) ըսուած գիրքին մէջ 'Նոր Կտակարանի Գիրքերուն ցանկը կը գրէ , որ հիմակուան մեր ունեցածին հետ մի և նոյն է : 'Նաև Կիւրեղ իր Քրիստոնէական գիրքին մէջ ասոնց մէկ ցանկը գրած է ճիշդ հիմակուան եղածին պէս , միայն թէ անիկայ Յայտնութեան Գիրքը դուրս ձգած է* : Ըթանասիրոս ու Կիւրեղ՝ Եւսեբիոսին հետ ժամանակակից էին . սակայն Կիւրեղ կարելի է որ քսան կամ երսուն տարի աւելի ետքն ըլլայ : Չորրորդ դարուն կէսէն քիչ մը ետև Լաւողիկէի ժողովին բոլոր Եպիսկոպոսներն ալ վկայութիւն կու տան : Ըս ժողովին մէջի 'Նոր Կտակարանին վրայով եղած խօսքը՝ անոր վաթսուներորդ Կանոնին մէջը գրուած կայ , որն որ ճիշդ մերինին պէս է , միայն թէ Յայտնութեան Գիրքը դուրս ձրգուած է : Ըս ժողովին վճռած կանոնները քիչ ժամանակէն ետև բոլոր Եկեղեցիները ընդունեցին , որոնց մէջն էր նաև յիշուած ցանկը : Ըհա այսպէս կը տեսնանք որ 'Նոր Կտակարանի՝ Յայտնութեան Գիրքէն զատ , Կանոնական Գիրքերը կազմող բոլոր գրութիւնները , շատ կա-

* Էին ցանկէն ուն Տէր Սուրբ Գրոց Տէրէն աս Տէր Գիրքին դուրս յգուելուն պատճառաւ իրարը պիտի պատմէն :

նոխ՝ այսինքն չորրորդ դարուն մէջը աշխարհիս բոլոր կողմերը՝ ուր որ Վրիստոնէական Եկեղեցի կար, ընդհանրապէս ընդունուած էին : Անկ քանի տարի ետև Էրոնիմոս ծաղկեցաւ, որ բոլոր Մատուածաշունչը Վատիներէնի թարգմանեց : Ինքը մէկ ցանկ մը ունի գրած, որ ամէն կերպով ճիշդ մեր հիմակուան ունեցածին պէս է, միայն թէ Երրայեցւոց Թուղթին վրայով քիչ մը տարակուսելով կը խօսի, անոր հեղինակին անունը յայտնի դրուած չըլլալուն համար : Բայց իր գրութիւններուն ուրիշ տեղերը կը ցուցունէ թէ ինք աս Վիրքը միւսներուն պէս Կանոնական ընդունած է : ( ) Գոստինոս՝ իր Վրիստոնէական վարդապետութիւն ըսուած գիրքին մէջ, 'Սոր Կտակարանի Վիրքերուն անունները գրած է, որոնք ամէն մէկ կերպով մերինին հետ նոյն են : Կարթագինէի Ժողովը՝ որ ( ) Գոստինոս ալ հոն էր, մէկ ցանկ մը գրած է ճիշդ մեր ունեցածին նման : Մ Ժողովին մէջը քառասունուչորս Եպիսկոպոս կային, և յիշած ցանկերնիս իրենց քառասունըութրորդ Կանոնին մէջը կը գտնուի :

'Սոր Կտակարանին հիմակուան ընդունուած Վիրքերուն ցանկը և Կանոնական ըլլալը հին ատենէն հաստատուած ըլլալուն մէկ ուրիշ բաւական վկայութիւն մը կայ, որ ան ատենի բոլոր Հայրերը իրենց գրութիւններուն մէջը աս Վիրքերէն իբրև Սուրբ Վիրք շատ վկայութիւններ բերած են, որ աս Հայրերուն բնակած տեղերն ալ իրարմէ շատ հեռու տեղուանք էին : Եւ թէ որ ան գրութիւնները մէկիկ մէկիկ հոս յիշենք որոնք որ աս Վիրքերուն Կանոնական ըլլալը կը հաստատեն, ան ատենը ըսածնուս ճշմարիտ ըլ-

լալը առաւել յայտնի պիտի երևայ : Բայց թէ ինչո՞ւ համար ան մարդիկը՝ որոնք Միա՛ Վի-րիկէ ու Աւրոպա կը բնակէին, մի միայն աս Վիրքերէն վկայութիւն բերած են, ու չէ թէ ուրիշ Վիրքէ մը, սա երկու պատճառը կրնայ արուիլ, թէ կամ իրենք ուրիշ կանոնական Վիրքեր չէին ճանչնար, կամ թէ որ կը ճանչնային ալ՝ անոնք աս թուղթերուն հաւասար չէին սեպեր : Աս երկու պատճառին որն որ ըլլայ՝ վերջապէս ասանկ կը վճռուի թէ կանոնական Վիրքերը միայն անոնք են՝ որոնցմէ իրենք իբրև Սուրբ Վիրք վկայութիւն առերեն : ( )րինակի համար՝ Պետրոսի Առաջին Թուղթը կանոնական է, ինչու որ աշխարհիս ամէն կողմը գանուող շատ հին Վըրիստոնեայ մատենագիրներ միշտ անկէց վկայութիւն առած են : Բայց Պետրոսի Հայտնութիւնը ըսուած գիրքը Անկանոն է, ինչու որ առջի Հայրերէն մէկն ալ անկէց ամենեւին վկայութիւն մը առած չէ, ասանկ ալ նաև Պետրոսի Վորժքերը ու Պետրոսի Աւետարանը ըսուած գիրքերը : Առջի Ակեղեցիները աս գիրքերը ամենեւին չէին գիտեր, անոր համար հարազատ գրութիւններ չեն, ասիկայ վճռական ապացոյց մըն է ու մէկը չկրնար ասոր դէմ բան մը գտնալ :

Նոր կտակարանին հիմակուան Վիրքերուն ճիշդ կանոնական ըլլալուն ուրիշ վկայութիւն մը աս Սրբազան Վիրքին հին ատենները ուրիշ լեզուներու թարգմանուիլն է : Վիտենք որ շատ հին ժամանակը Նոր կտակարանին լատիներէն թարգմանութիւնները կային, որ մինչև Հերոնիմոսի ժամանակը գրեթէ աւրուեցան ու մէջերնին շատ փոփոխութիւն մտաւ, ասոր համար Հերո-

նիմոս անիկայ նորէն թարգմանելու ձեռք զարկաւ որ քիչ ժամանակէն պինտ հիներուն տեղը բռնեց : Էիմա թէպէտ հին Ատիներէն թարգմանութիւններէն ամենեին չկան , միայն քանի մը անստոյգ կտորներ մնացած են , սակայն աղէկ վերկայութիւն ունինք թէ անոնց մէջի եղածներն ալ ան նոյն 'Վիրքերն էին' որոնք Էբրոնիմոսի թարգմանածին մէջը կան : 'Նոր կտակարանին Ասորի լեզուի մէջ շատ հին մէկ թարգմանութիւնը կայ որ բոլոր իր մէջը եղած 'Վիրքերուն կանոնական ըլլալուն շատ զօրաւոր վկայութիւն մըն է : Աս պատուական թարգմանութիւնը բուն ինքը կը ցուցունէ թէ շատ հին է , և քանի մը երևելի Ասորերէն գիտցողներ' որոնք ան թարգմանութիւնը շատ աղէկ քննած են , կը կարծեն թէ անիկայ առաջին դարուն վերջերը թարգմանուած է : Աս թարգմանութեանը մէջ կան չորս Աւետարանները , Աստիւքեւոց 'Վործքերը , Պօղոսի Թուղթերը' Աբրայեցւոց Թուղթն ալ հետ , Յովհաննու և Պետրոսի Առաջին Թուղթերն ու Յակոբոս առաքեալին Թուղթը : Էիմակուան ունեցած Թուղթերնուս այսչափին կանոնական ըլլալուն վկայութիւնը յայտնի եղաւ : Ու Յայտնութենէն զատ միւս դուրսը մնացած Թուղթերն ալ որովհետև քիչ ու պզտիկ են , ուստի կարելի է որ թարգմանիչը անոնք չէր գիտեր , կամ թէ անոնց հարազատ ըլլալուն ինքը դեռ վկայութիւն մը չունէր : Ու Յայտնութեան 'Վիրքին վերայով ալ կ'ըսենք' թէ անիկայ ինչ պատճառով որ միւս հին ցանկերուն մէջը չկայ , կարելի է որ նոյն պատճառովը հոս ալ թարգմանուած չէ : Աս 'Վիրքը այլաբանօրէն ըլլալով ան ատենի հասա-

րակ ժողովուրդը դժուարիմաց կը սեպէին, անոր համար Ակեղեցիներուն մէջ կարդացուելու հատորներուն մէջը չէին գներ :

Մեր հիմակուան ունեցած Վիրքերուն կանոնական ըլլալուն վրայ սա հետեւեալ քանի մը ծանօթութիւնները կը նշանակենք :

1. Հատ հին ատենէն՝ Սոր կտակարանի Վիրքերուն ցանկը գրողները գրեթէ բոլորն ալ ճիշդ իրարու հետ մէկ են : Տասներեք հին ցանկերուն եօթը հատին մէջը ճիշդ մի և նոյն Վիրքերն են որոնք հիմա մեր Սոր կտակարանին մէջը կան, մնացածներուն երեքն ալ ամէն բանով մէկ են, միայն թէ Յայտնութեան Վիրքը չունին, որուն կանոնական ըլլալը թէպէտ կը հաւտային, բայց բաւական պատճառով ցանկին մէջ չգրին : Ու ան մնացած երկուքն ալ տակաւին կը հաստատեն թէ դուրս ձգուած կամ տարակոյս եղած Վիրքերը ան ցանկերը գրողները իբրև հարազատ ընդունած էին : Ուրեմն հաստատ վկայութիւն կայ թէ հին Ակեղեցի Սոր կտակարանի կանոնական Վիրքերը կատարեալ որոշած է : Ըն Սրբազան Վիրքը երրորդ ու չորրորդ և հինգերորդ դարերուն մէջի բոլոր ուրիշ գիրքերէն շատ եւելօք որոշուած ու անոր մէջի Վիրքերուն ցանկն ալ աղէկ կարգի դրուած էր :

2. Պէտք է յիշել թէ աս ցանկերուն պինտ առջինը Որոգինէս գրած է, որ Յովհաննէս առաքեալին մեռնելէն հարիւր տարիի չափ ետքն եկաւ, ու իր ըրած ճամբորդութիւնովը երկարատեն Հրէաստանի մէջ բնակելով ու շատ գիրքեր կարդալովը Ակեղեցիին մէջի սկիզբէն մինչև իր ատենը եղած բոլոր դարձուածներուն և գրտնուած գրութիւններուն վրայով կատարեալ տե-

ղեկութիւն ստացեր էր: Ըստր հետ պէտք է նաև յիշել թէ աս ցանկերը Եկեղեցիին մէջի պինտ գիտնական բարեպաշտ ու ընտիր մարդիկները կամ թէ ժողովները գրեցին, ու թէ աս գրողները աշխարհիս տարբեր ու իրարմէ շատ հեռու տեղերը կը բնակէին, զոր օրինակ՝ Արուսաղէմ, Կեսարիա, Կարթագինէ, Կոստանդնուպօլիս, Կիպրոս, Աղեքսանդրիա, Իտալիա, ու Փոքր Ասիա: Ըսանկով կ'երեւայ թէ աս Կանոնական Գիրքերը շատ հին ատենէն ընդունուած էին, ու ամէն տեղ ալ մի և նոյն էին, անոր համար կը գտնանք որ Հայրերը բոլոր իրենց գրութիւններուն մէջ մի և նոյն Սուրբ Գիրքէն իրենց վկայութիւն կ'առնէին: Ու հերետիկոսներէն զատ ամենեւին մէկը չենք տեսնար որ Կանոնական Գիրքերուն մէկը չընդունած ըլլայ:

3. Բոլոր աս բերած վկայութիւններովիս ամենեւին չենք ուզեր ըսել թէ մէկ ժողովք մը կամ Եպիսկոպոս մը աս Գիրքերուն Կանոնական ըլլալը հաստատելու իշխանութիւն ունին, հապա միայն վկաներ կրնան ըլլալ, որոնք վկայութիւն կու տան Եկեղեցիներուն թէ անոնք իրացողնէ Առաքեալներուն հարազատ գրութիւններն են: Ուրեմն հին ժամանակները բնաւ ասանկ կարծիք մը չեղաւ թէ աս Գիրքերուն Կանոնական ըլլալը Եկեղեցիին կամ ժողովքներուն իշխանութիւնովք հաստատուած է, հապա անոնք իրենց հրատարակուած օրէն ճիշդ կատարեալ Կանոնական սեպուելու իշխանութիւն ունէին, և հաւատքի ու վարքի վերաբերեալ ամէն բաներու մէջ առաջնորդ ու կանոն ըլլալու համար Եկեղեցիներուն տրուեցան: Հին Հայրերը ամբարշտութիւն պիտի սեպէին թէ որ Եպիսկոպոս մը կամ ժողովք մը

մեզ շիտակ ճամբուն մէջը կը դնէ . երբոր վիշտի մէջ ըլլանք՝ անիկայ մեզ կը մխիթարէ : “Յանկալի են անոնք (Տէրօջը (սօսքը) ոսկիէն, ու շատ փորձուած ոսկիէն . մեղրէն անուշ են, ու խորիսխէ կաթած մեղրէն” : Սաղ . ԺԻԻ . 10 : Պէտք է շատ ցաւինք և խղճանք ան մարդոցը վրայ որ աս պատուական Գիրքէն զուրկ են, ու պէտք է որ Աստուածաշունչը տարածելու ջանքեր ընելէն ամենեին ետ չկենանք, մինչև որ բոլոր մարդիկ աս Աստուածային գանձէն առատօրէն ունենան : Սակայն առաւել խղճալի են անոնք որ աս Սրբազան Գիրքը ունին ու տակաւին անիկայ սորվելու հոգ չունին . անոնք առատութեան մէջը կը կորսուին, լոյսին մէջը մութ տեղը կը քալեն : Աստուած անոնց ԱՆՆՆՆՆՆՆՆՆ ԽՕՍԻՆԸ խրկեց, բայց անոնք անոր սիրոյն առատ պարգևը ոչինչ բանի մը տեղ սեպեցին : Արանի թէ անոնց աչքերը բացուէին որ Տէրօջը (Օրէնքին մէջի զարմանալի բաները տեսնալու կարող ըլլային :

ՀԱՒԵՏՈՅ ԱՆՆՆՆՆՆՆՆ ԵՍՏՈՒԵՕՒԵՇՆՈՒՆՁՆ Լ :

Ճամբայ կայ որ մարդուն շիտակ կ'երևնայ, բայց անոր վախճանը մահուան ճամբաներն է : Եւր . ԺԻՕ . 25 :

Յայտնի է որ ինքզինքնիս ուղիղ ճանապարհի մէջ կարծեւ իս վկայութիւն մը չէ՝ թէ իրաւ անանկ է : Կրնայ ըլլալ որ ճամբորդ մը մոլորի իր ուզած ճամբէն, ու տակաւին իր մտքին մէջը բոլորովին կարծէ թէ ինքը շիտակ ճամբուն մէջն է և թէ իր տեղը պիտի հասնի շուտով : Կրնայ ըլլալ որ նաւապետ մը հաստատ կարծէ թէ ճիշդ իր միտքը դրած նաւահանգիստը կը մտնէ, որ ատեն նաւը իրաւցրնէ դէմ է դրեր ուղղակի կ'ընթանայ դէպ

'ի ժայռերուն , ուր զարնուելով պիտի խորտակի հազարումէկ կտորներու բաժնուելով : Արնայ ըլլալ որ հիւանդ մը հաստատութեամբ հաւտայ թէ օր ըստ օրէ իր առողջութիւնը ձեռք կը բերէ, որ ատեն արդեամբ իր հիւանդութիւնը օր ըստ օրէ սաստկանալու վրայ է և քիչ ատենէն գերեզմանը պիտի գտնայ ինքզինքը : Ամէն աս դիպուածները հասարակօրէն տեսնուած են . և ամէն մարդ կը խոստովանի թէ յիշեալ անձանց կարծիքը աս բաները չեն փոխեր , այլ ինչ որ ըլլալու է կ'ըլլայ, թէ և անոնք անանկ չհաւատան :

Եւ թէ որ աշխարհային բաներու մէջ մարդիկ միշտ ենթակայ են սխալելու , հապա որչափ ևս առաւել կրնան սխալիլ հոգևորին մէջ : Սուրբ Գիրքը կ'իմացունէ մեզի՝ թէ «Սիրտը ամէն բանէն աւելի խաբեբայ ու խիստ չար է» : Երէմ . 17 : 9 : Ընթերցող՝ շատ դիւրին է մարդուս՝ կրօնքի նիւթերուն մէջ ինքզինքը խաբել , դիւրին է հաւատալ թէ ճշմարտութեան մէջն ենք , որ ատեն բոլորովին սխալման մէջ մնացած ենք . դիւրին է անանկ ճամբայ մը ընտրելը՝ որ կ'երևայ թէ մեզ երկինքը պիտի տանի , որ ատեն իսկապէս դժոխքը տանելու վրայ է : Ղամբայ մը կայ՝ որ շիտակ ըլլալ կ'երևայ մարդոց , բայց անոր վախճանը մահուան ճամբաներն է :

Այն հարկաւոր հարցմունք մը կայ հիմա հոս : Արովհետեւ աս բաները ասանկ են, ուրեմն ի՞նչպէս կրնայ գիտնալ մարդ թէ ինքը շիտակ ճամբուն մէջն է , ի՞նչպէս կրնայ գիտնալ թէ ան իրեն շիտակ երևցած ճամբան , մահուան ճամբայ պիտի չտանի վերջը : Թէ որ հարցունողը արդարև ճշմարտասէր ու անկեղծ մէկն է , անոր պատասխանը դիւրին է , որն որ իմ

հիմակուան առարկաս պիտի ըլլայ ցուցունելու :
Ե. Աստուած Գիրք մը տուեր է մեզի , ուր-
կէց փրկութեան ճշմարիտ ու մէկ հատիկ ճամ-
բան կարենանք սորվիլ , և ահա աս մասնաւոր
նպատակին համար էր որ Աստուած Սուրբ Գիր-
քը գրել տուաւ : Եւ թէպէտ զանազան տարբեր
մարդիկներ գրեցին անիկայ , բայց ամէնն ալ
Աստուածային ազդեցութիւնովը ու Սուրբ Հոգի-
ին անսխալ առաջնորդութիւնովն էին , ինչպէս
որ կ'ըսէ Պետրոս . « Ինչու որ չէ թէ մարգարէ-
ութիւն մը երբէք մարդոց կամքին պէս տրուե-
ցաւ . հապա Աստուծոյ սուրբ մարդիկը Սուրբ Հո-
գիէն շարժուած՝ խօսեցան : Ի Պէպ . Ե . 21 :
Երդ շատ հարկաւոր է՝ որ Աստուծոյ մարդոց
ասանկ Գիրք մը տալուն նպատակը բնաւ չմոռ-
նանք , որ էր անով փրկութեան ճամբան սոր-
վեցունելմեղաւորներուն : Սուտի ասիկայ Աստու-
ծոյ պարգևն է , չէ թէ մարդոց մասնաւոր ազ-
գի մը կամ կարգի մը , հապա բոլոր մարդկային
ցեղին , որովհետև ամէնքը մեղանչեցին : Սմա-
նապէս ամենևին պէտք չէ կարծել թէ միայն գի-
տուններուն կամ եկեղեցականաց համար գրուած
է ան Գիրքը , վասն զի ամէն մեղաւորներուն
միայն մէկ ճամբայ մը կայ Աստուծոյ մօտենալու ,
թէ գիտուն ըլլան թէ տգէտ , թէ քահանայ ու
թէ հասարակ ժողովուրդ : Երբոր Աստուածա-
շունչը կը բանանք՝ կը գտնենք ընդհանուր խոստ-
մունք մը փրկութեան ամէն հաւատացեալներուն ,
և խրատներ ու հրաւերներ ամէն մարդոց նուի-
րուած : Սակ մասնաւոր խրատ և պատգամ
մասնաւոր կարգերու և մասնաւոր անձանց , էրիկ
մարդոց ու կնիկ մարդոց , ծնողաց և զաւա-
կաց , տէրերու և ծառաներու , թագաւորներու

և հպատակներու, հարուստներու և աղքատներու և այլն, որ վճռաբար կը ցուցունէ՝ թէ ան Գիրքը գրուած է որ բոլոր մարդիկ կարդան, ինչու որ ամէնն ալ հնազանդելու են :

Եւ արդարև Մատուածաշունչին մէջը կատարեալ վարժութիւն կայ ան ամէն նիւթերու՝ որոնց վրայ որ մեղաւորը հարկաւորութիւն ունի տեղեկութիւն ստանալու, և որոնց վրայ որ իր վիճակին՝ պարտաւորութիւններուն ու բաղդին համար խոհական մտածութիւններով արթնցած մաքուր միտք կ'ուզէ տեղեկութիւն ստանալ: Բոլորովին տգէտ մէկը անգամ, որ միայն կրնայ իր մայրենի լեզուովը կարդալ Մատուածաշունչը, փրկութեան ճամբան կատարեալ ճշմարտութեամբ հաստատ գիտնալու չափ կարող է հասկընալ անիկայ :

Ի. Ըն մարդը՝ որ Հոգւոյն Արքոյ ապաւինելով, միայն ճշմարտութիւնը գիտնալու փափաքով մը կը կարդայ Մատուածաշունչը, հաստատ թող գիտնայ որ ճշմարիտ ճամբով պիտի առաջնորդուի :

Բայց պէտք է ինքնիրեն քննէ Մատուածաշունչը : Տեսնելով որ աշխարհիս մէջը միայն մէկ Գիրք մը կայ անսխալառաջնորդող, ինչո՞ւ համար պիտի ձգէ ան՝ ու երթայ սխալական մարդոցմէ առաջնորդութիւն փնտռէ, որոնք թէ դիտմամբ և կամ թէ սխալմամբ կրնան սխալ առաջնորդել: Ես գիտեմ որ կ'ըսուի՝ թէ հասարակ մարդիկ ամենեկին իրաւունք չունին Մատուածոյ Խօսքը քննելու, այսինքն թէ անոր իմաստներէն իրենց դատողութիւն մը հանելու համար, հապա Եկեղեցիին մեկնութեանը պէտք է նային, ու անոր ամէն սորվեցուցածը անորոջ հաւատքով մը ընդունին : Բայց Մատուա-

Ճաշունչը ասանկ վարդապետութիւն մը չպարունակեր : Եւ ասանկ վարդապետութիւն մը դժուարութիւններով պատած է , վասն զի նախ՝ Սուրբ Գրոց կը հակառակի : Հրաման եղած էր Հրէից Սուրբ Գիրքը կարգալ իրենց տղոցը , և սորվեցունել անոնք ամէն ատեն և ամէն տեղ : Տես՝ Ի (Օ)րին . Բ . 7 : Եւ աս հրամանին բովանդակութիւնը կրկնեց Փրկիչն մեր ըսելով . « Գիրքերը քննեցէք . ինչու որ դուք անոնցմով կը սեպէք յաւիտենական կեանքը ունենալ . և բուն անոնք են որ ինձի համար կը վկայեն » : Յովհ . Ե . 39 :

Եւ դարձեալ՝ դիցուք թէ ես տգէտ մարդ մըն եմ , միայն թէ հասարակ կարգալ մը գիտեմ և դուն Լստուածաշունչս ձեռքէս առնելով , ճշմարտութեան մեկնութիւնը ունենալու ու փրկութեան ճամբուն առաջնորդուելու համար Եկեղեցիին հարցունելու կը պատուիրես , բայց առանց Լստուածաշունչի ո՞ր կրնամ գտնել ճշմարիտ Եկեղեցին . առանց Լստուածաշունչի՝ որո՞ւն դատողութեանը կրնամ ապաւինիլ որ առանց սխալելու սորվեցունէ ինձի թէ որն է Վրիստոսի ճշմարիտ Եկեղեցին : Վանզի յայտնապէս Եկեղեցիին՝ իբրև մեկնիչ ճշմարտութեան , ապաւինելէս առաջ , պէտք է գիտնամ թէ ո՞րն է ճշմարիտ Եկեղեցին : Եւ նաև դիցուք թէ անանկ կարծիք մը ունենամ թէ քանի մը միջոցներով կրնամ՝ առանց Սուրբ Գրոց օգնականութեանը , ճշմարիտ Եկեղեցիին որն ըլլալը որոշել , որ յայտնապէս անկարելի բան է , բայց տակաւին իմ դժուարութիւններս գէթ քիչ մըն ալ շեն լուծուիր . քանզի ո՞վ կրնայ ցուցունել թէ ինչպէս կը մեկնէ Եկեղեցին այս ինչ նիւթը՝ որուն վրայ որ տեղեկութիւն ունենալ կ'ուզեմ , և որ գուցէ իմ փրկութիւնս ալ ճիշտ

անոր վրայ կը կայանայ : Օրը օրինակ կ'ուզեմ
գիտնալ թէ ինչ ըսել ուզեց Վրկիչն մեր 'Աիկո-
ղեմոսին ըսելովը "Թէ որ մէկ մարդ մը նորէն
չծնանի, չկրնար Մատուծոյ թագաւորութիւնը
տեսնել" : և կ'ուզեմ ալ իմանալ թէ արդեօք ին-
ծի ալ վերաբերութիւն մը ունի՞ ան խօսքը, կ'ու-
զեմ աս բանին վրայով Լկեղեցիին մեկնութիւնը
գիտնալ : Ո՞վ կրնայ տեղեկութիւն մը տալ ին-
ծի՝ թէ ինչպէս կը մեկնէ Լկեղեցին : Արդեօք
վարդապետը, բայց անիկայ միայն մէկ մարդ մըն
է, ու Լկեղեցիին մեկնութեանը վրայով՝ միայն
իր կարծիքը կրնայ ցուցունել ինծի : Ոչ ալ ժո-
ղովքները կրնան ապահովցունել իս աս կէտին
վրայով, քանզի կը տեսնեմ որ անոնց մէկը
միւսին հակառակ է, ուստի հարկաւ անոնք ալ
ճշմարտութեան անսխալ առաջնորդները չեն
կրնար ըլլալ : Ոչ ալ Սուրբ Գիրքին մեկնութիւ-
նը ունեցող գիրք մը կայ՝ որ Վրիստոսի բոլոր
Լկեղեցիին վճիռովը հաստատուած ըլլայ, որ ա-
նոր կարենամ երթալ իբրև Սուրբ Գիրքին մեկ-
նութիւնը անսխալ սորվեցունողի մը պէս : Եւ թէ
որ ըլլայ ալ ասանկ մէկ գիրք մը, բայց պարզ ու
տգէտ մէկու մը Մատուծաշունչը հասկընալը որ-
չափ դժուար որ կ'երևայ, աս ալ անանկ պիտի
չերևայ : Եւ ուրիշ անսխալ մեկնիչի մը պիտի
չկարօտիմ որ մեկնէ ինծի ան գիրքին միտքը,
ճիշդ ինտոր որ անկէց առաջ կարօտ եղայ մե-
կու մը որ Սուրբ Գիրքին միտքը ինծի մեկնէ :
Եւ թէ որ մէկը ասոր հակառակ պատճառներ կը
բերէ, անանկ է նէ պէտք է հաւատայ՝ թէ մարդս
Մատուծոյ չկրցած բաները կրնայ ընել : Վանզի աս
կարծիքով մարդս կրնայ Մատուծոյ կրցածէն աւելի
պարզ սորվեցունել ճշմարտութիւնը տգէտ-

140K

ներուն , որ ասանկ ըսելը հայհոյութիւն է :
Բայց թէ որ կը փափաքիս փրկութեան ճշմարիտ ճամբան ճանչնալու , ոչ միայն Սուրբ Գիրքը դուն քեզի կարդալու ես , հապա պարզապէս Սուրբ Հոգիին ապաւինելով պարտիս կարգալ անիկայ : Յակորոս կ'ըսէ , « թէ որ ձեզմէ մէկը իմաստութենէ պակասձ ըլլայ , թող խնդրէ Լստուծմէ՝ որ ամենուն առատապէս կու տայ՝ ու չնախատեր , և անոր պիտի տրուի » : Յակ. Ե. 5 :
Ըրդ՝ տգէտ մարդը որ կը կարգայ Լստուածաշունչը Հոգւոյն Սրբոյ օգնութեամբը՝ ճշմարիտը խօսելով , առաւել աղէկ յաջողութիւն կ'ունենայ ան ճշմարտութեան դիտութեանը գալու , քան թէ դիտունը որ յատուկ իր իմաստութեանը կ'ապաւինի : Այնպէս պատմութիւնը բոլոր դարերու մէջ ասոր ասանկ ըլլալը կը վկայէ : Ընտարհային՝ անձնասէր ու փառամոլ եկեղեցականաց պէս , սխալմունք հնարելու վտանգին մէջ չեն ըլլար պարզամիտ ժողովուրդը որ ձեռքերնին Լստուածաշունչ ունին : Քանզի որ դարու մէջ մեծ հերետիկոս մը ելած է անանկ մէկ սոցիոլոգի մը : Իրաւ որ երբոր ժողովուրդը տգիտութեան մէջ պահուած ու արգիլուած է Սուրբ Գիրքին մօտենալու՝ որ է ճշմարտութեան աղբիւրը և կանոնը , ան ատենը դիւրին կ'ըլլայ խաբեբայ մարդոց անոնք սխալման տանիլը : Բայց՝ տուր Լստուածաշունչը ժողովուրդին ձեռքը , սորվեցնուր անոնց պարզապէս Սուրբ Հոգիին ապաւինելով կարգալ անիկայ , և բաշղատել ամէն վարդապետութիւն ան Գիրքին սորվեցուցածին հետ . ասանկ ըրէ՛ , և ահա այսպէս՝ ժողովուրդը սխալմունքէ պահպանելու համար մարդոց բոլոր կըրցածը ըրած կ'ըլլաս :

1344

« Ազգային գրադարան

NL0027932

